

К. М. РОМАНУХА,

головний бібліотекар
науково-методичного
відділу ЖОУНБ

140 років тому в Житомері з'явилася перша загальнодоступна публічна бібліотека, яка протягом усього періоду існування слугувала широкому загалу читачів міста, області. За різних історичних, політичних, економічних обставин не змінюється сутність діяльності універсальної наукової бібліотеки, котра прагне задовольнити інформаційні потреби різних категорій користувачів, крім того її завжди належала провідна роль у методичному забезпеченні діяльності публічних бібліотек області. І цю традиційну функцію вона сумлінно виконує з 1944 року, але з іншими пріоритетами – сутність її науково-методичної діяльності істотно змінюється. Нарізі ОУНБ опікується більш ніж 942 бібліотечними системами МКТ України, а також надає консультативну допомогу книгозбірням різних видів і форм власності.

...Та варто було б перегорнути сторінки історії бібліотечної справи на Житомирщині, бо початок її сягає ще далесого ХІХ ст. Вже тоді спостерігалось відкриття бібліотек на Волині, але були перешкоди, які доводилось усувати прогресивніш провідальності на шляху до створення в губернських і повітових центрах бібліотек. У 1909 році на території Волині було лише 15 бібліотек, головним чином у містечках.

Так, на одному із своїх засідань губернський комітет «Плебичительства о народной трезвости» задовольнив клопотання Овруцького повітового комітету і вирішив асигнувати кошти на відкриття бібліотек-читальні у Лугинях, Базарі, Іскоростені (нині Коростень), Народицях, Олександрівці, Слободному аж... по 25 крб. У

1912 році в Житомирі було 10 бібліотек, у Новоград-Волинському – 2, Овручі – 4.

Жовтєві події 1917 року стали значним поштовхом для розвитку культури, освіти. Вже у травні 1919 року губернський відділ народівити видав наказ, за яким усі бібліотеки, які належали приватним особам (за винятком бібліотек вчених, діячів літератури і мистецтва) та організаціям, бралися на облік. У містах, селах проводився збір літератури для поповнення бібліотечних фондів. У результаті наполегливої роботи кількість бібліотек у нашій губернії невідомо збільшувалась. І вже у 1921 році нараховувалось 35 міських і 130 сільських бібліотек. За декілька років в одній Житомирській окрузі було 236 бібліотек. З таким відкриттям поступово зростає і книжковий фонд, збільшувалась кількість читачів і прочитаної літератури. Протягнуто бібліотек міст і сіл проводили серед читачів виконаву і організаційну роботу. Для популяризації книг серед населення вони використовували найрізноманітніші форми: бібліотечної роботи, які ми використовуємо і дотепер. Зокрема бесіди, диспути, виставки, конференції і т. д.

А керував культурно-просвітницькою роботою в губернії, роботою читальень, бібліотек позашкільний відділ, при якому працювали бібліотечні осередки (1919-1925 рр.). Ось лише декілька історичних фактів: у 1919 році у Троянівці вже була бібліотека, а опікується нею Троянівський волостиком. «Циркуляр Житомирського повітового відділу народівити...» подає відомості, що в Житомирському повіті в 1921 році були бібліотеки, щорічно доводили це до відомої волості.

Є назва Новоград-Волинського повіт, ревкому «Об окроне библиотек и книжного фонда как государственных, так и частных в Новоград-Волинском уезде» (1920 р.). У цей же період існували бібліотеки і в Смілянській волості Новоград-Волинського повіту, а саме у м. Смілянці. Є згадка, що у м. Овручі уже в 1921 році працювала повітова бібліотека. Цікаво буде знати, що у Левківській волості в 1921 році порушили питання про відкриття бібліотеки і

хати-читальні в с. Скоморохи. Левківська волость мала райбібліотеку, була своя бібліотека і у с. Ст. Кади. Про стан бібліотечної справи у волості подавали дані до циркуляра Житомирського повіту народівита. У 1922 році розпочинає свою діяльність бібліотека ЖСПІ (нині Агроекологічний університет). Період цей, як пам'ятаємо з нашої історії, був важким. Тому бібліотечна галузь зазнавала різних організаційних змін у зв'язку зі скороченням штатів. Але, незважаючи на це, кількість бібліотек у передвоєнний період поступово росла, і вже у 1940 році ми мали 1024 бібліотеки з 1,5-мільйонним фондом, у т. ч. 915 сільських і приватних бібліотек.

У повоєнні роки спостерігалися відбудова культурноосвітніх установ, організовувалися недільники. І вже у червні 1946 року було відремонтовано 73 заклади культури, у т. ч. 8 бібліотек.

На початку 1946 року в Житомері – обласному центрі – функціонувало 32 бібліотеки, серед яких: 2 – обласні, шкільні, бібліотеки технікумів та інших відомств. Вони обслуговували 14 тис. читачів. Безпосередньо в області працювали районні, сільські, пересувні бібліотеки (остатніх було 45); в адміністративній нараховувалося 26 районів. Саме в цей період, у 1945-1946 рр., при обласній бібліотеці, яка вже відкриває двері для читачів міста, крім інших служб, організували методичний кабінет. І хоча у штаті нараховувалося лише 1-2 особи, бібліотекою області надавалися інструктивно-методична допомога: методичні листи, розробки, надсилались списки рекомендаційної літератури, проводились курсові наради, поширювався кращий досвід роботи, окремо працювали з бібліотекарями обласного центру, були виїзди в райони, до сільських бібліотек; особлива увага приділялась пересувним бібліотекам.

До 1950 року доволни мережа установ області переважно були відновлена, кількість бібліотек збільшилась. Працювали при клубках 73 хати-читальні, які мали свою бібліотеку з надписом на дів. Для них, до речі, витисували газети (200 в 35 районах) та журнали (334 на рік), проводилась масова робота. Всього у підпорядкуванні комітету у справах культурноосвітніх закладів було 476 самостійних бібліотек, у т.

ч.: 145 – самостійні сільські, 4 – міські для дорослих, 35 – районні, 24 – дитячі, 21 – когоспні. Бібліотечний фонд нараховував 540,7 тис. примірників книг, книговидами становила 17 593 примірники. У сільських самостійних бібліотеках, які нараховували 100 534 одиниці фонду, працювало 145 бібліотекарів. За 1950 рік вони обслужили 37 730 читачів і видали більше ніж 485,5 тис. книг. Пріоритетність, значайно, мали масові бібліотеки, їх функціонувало 1 400 з книжковим фондом близько 11 млн. прим. Якщо ж урахувати роль відомчих бібліотек в організації обслуговування населення, то на кінець 1950 року бібліотечна мережа області мала 1 821 одиницю. Поступово збільшувалась кількість публічних, когоспних і професійних бібліотек зростала. У період 1950-1955 рр. відкривались першочергово дитячі бібліотеки. Згідно з проектом плану розвитку мережі культурноосвітніх закладів на 1951-1955 рр. у м. Березнів, селі Ягупівка, Потіївка, Керемні були організовані бібліотеки для дітей.

Значний ресурсний потенціал спостерігався і в 1955 році. Відбуваються також зміни у термінології, підпорядкування бібліотек: уже функціонує Міністерство культури УРСР, виділені державні бібліотеки: районні, сільські. На кінець цього періоду працювало 583 державні бібліотеки, серед них: районні для дорослих – 41, районні для дітей – 45, сільські – 495. Велику роль у сільській місцевості відігравали і приватні бібліотеки, їх у області на цей час було 555. Державні сільські книгозбірні мали у підпорядкуванні 1 791 359 прим., книг, обслужили 164 835 читачів та видали їм 2 417 261 книгу.

Здійснюється активний розвиток мережі бібліотек. Уже на кінець 1965 року в області нараховувалося 812 державних установ, у т. ч. 35 районних, 20 міських, 33 дитячі та 723 сільські бібліотеки. До послуг 7 143 читачів – фонд у розмірі 7 674 прим. книг. У т. ч. у сільських книгозбірнях нараховувалося понад 6 531 книга. Населення активно користувалося в інших бібліотеках; у цей час уже діяли 1 403 масові бібліотеки різних відомств. З 1960-го по 1980 рік спостерігались тенденції до росту мережі закладів культури, у т. ч. і бібліотек, як державних, так і професійних. На підтверітку був першостативний план культурного будівництва.

З метою підтримки бібліотек державного рівня та координації і кооперування з іншими відомчими бібліотеками при обласній державній бібліотеці ім. Жовтискої революції на кінець 1970-х років здійснюється розширення функцій штату методкабінету. При науково-методичному відділі виділені сектори групи для роботи з бібліотеками, читачами і фондом області.

Та більшого розгалуження мережа бібліотек досягла у 1970-1980 рр. З метою упорядкування мережі планується переведення державних, а пізніше і профспівкових бібліотек на централізовану систему обслуговування населення. У нашій області першим планом було передбачено проведення централізації бібліотек у 1976-1980 рр. Нині, оцінюючи ті часи 30-літньої давності, можна з успішністю говорити про позитивну результативність цієї реформи. Хоча більшість колект, ветеранів бібліотечної справи, мабуть, добре пам'ятають, що дуже болісно сприйняли цю форму, багато працювали з фондом, знімали значних кадрових змін. Спостерігалось погіршення матеріально-технічної бази бібліотек, були бібліюбуси, які використовувались, зокрема, для обслуговування віддалених сіл. У районних області на цей час організовано 94 стоянки бібліюбуса. Читачі мали змогу оперативно отримати потрібні книги, а бібліотеки – тематичні підбірки для організації значності, масової роботи тощо. Тобто книгозбірня центральної бібліотеки стала більше представляти свої фонди для бібліотек-філіалів. ЦБ отримувала значну кількість нових видань, проте і філіал мав у достатній кількості надходження періодики проти мінімального часу. Повсюди організовувались вітні масові заходи, і таку форму роботи прийнято сприймає населення у сільській місцевості.

У цей період діяло 22 районні та 4 міські ЦБС (Брусилівська ЦБС почала функціонувати лише у 1990 році в зв'язку з організацією цього району). Проти 1965 року, тобто за 20 років, мережа бібліотек системи Міністерства культури збільшилась і становила на кінець 1985 року 1 192 одиниці, в сільській місцевості – 1 065.

Фонди бібліотек нараховували 123 953 прим. книг, у сільських – 97 111 прим., 915 333 читачі користувалися державними бібліотечними. В них працювало 1 656 бібліотекарів, у т. ч. у сільських – 1 059. Важливим центром для колективу і молоді міста та області стала ОБЮ, яка нині відзначає 27-річчя. Вона органічно діє як з системою шкільних бібліотек, бібліотек технікумів, з ОУНБ та ОБД, з різними організаціями, установами, які турбують про виховання і роботи з молоддю. З часом мережа бібліотек стала змінювати зміст через обмежене їх фінансування.

Фактично, зменшення кількості бібліотек на кінець 2000 року спостерігається в усіх районах області. Наразі зникають зміст фонди, кількість читачів книгобірень, все серйозніше ставиться з надходженням книг, періодиків. Зникає частота бібліотекарів працюють на 0,25%, 0,75% окладу, тому що йти в тривалі відпустки.

2000-2005 рр. праймі нелегкі випрошування для районних, сільських, селищних бібліотек.

З початку 2001 року здійснюється реорганізація районних ЦБС. Житомирська область – одна з небагатьох областей України, яка неорганізовано провела децентралізацію, і це болісно відбивалося на бібліотечних і бібліотекарях.

Нині функціонують лише 4 місця ЦБС - Бердичівська, Житомирська, Коростенська та Новоград-Волинська. У 28 районах і містах області – 942 бібліотечних системи Міністерства культури і туризму України. Кадровий потенціал на кінець 2005 року – це 1 116 бібліотекарів, у т. ч. 866 з вищою і середньою спеціальною освітою, або 71,3%, в сільській місцевості – 811 фахівців (54,6 %).

За останні 5 років надходження і використання фінансових коштів значно поліпшилось. Незважаючи на те, що у кількісному плані бібліотечний фонд зменшився (на 1.01.2006 р. склав 107 543 прим. книг), надходження до державних бібліотек зросло на 52,4 одиниці, у т. ч. і до сільських книгобірень – на 35,1. У певній мірі сприяли Програма поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року та Постанова щодо випуску книжкової продукції за програмою «Українська книга» (2005 р.).

Обласній універсальній бібліотеці завжди належала провідна роль у підтримці і реалізації різних державних документів з бібліотечних питань, державних програм з поповнення і збереження вітчизняних бібліотек. Як уже згадувалося, починаючи з кінця 40-х років минулого століття, ОУНБ та безпосередньо науково-методичний відділ – активні учасники і виконавці планових заходів з організаційно-методичного забезпечення публічних бібліотек нашої області.

Сьогодні головним пріоритетом у сфері обслуговування є надання доступу до своїх збірок широкому колу фізичних і віртуальних користувачів. Хотілося б, щоб така кількість зростала з року в рік і в нашій області. Адак із появою в ОУНБ, Маланьській ЦРБ Інтернет-центрів та центру «Вікно в Америку» спостерігається, як бачимо, урівноваження інформослуг. Нові комп'ютери мають 13 районних та міських ЦБ, ОБК; у більшості з них використовуються пристрої для розширення бібліотечних документів.

Запорукою виконання бібліотечними працівниками їм функцій протягом усіх років їхнього існування завжди були і є високопрофесійні кадри. Не можна не згадати таких працівників, які наполегливо, творчо і плідно створювали авторитет бібліотек. Самовіддано працювали ветерани – Г. Л. Сімашко, заслужений працівник культури УРСР, зав. бібліотечною с. Карлівці Чуднівського р-ну; А. Т. Дудок, ст. бібліотечар філіалу с. Камени Андріївського р-ну, нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора; Н. Я. Гаспа, зав. бібліотечною с. Маланьки Маланьського р-ну; К. М. Возненко, зав. бібліотечною с. Базар Народняцького р-ну; Л. В. Кушніцова, директор Бердичівської МЦБС; В. А. Ружанська, директор Новоград-Волинської районної ЦБС; Т. С. Гонименко, директор Бердичівської ЦБС; Г. І. Цема, директор Коростнявської районної ЦБС; Р. П. Мудрагалева, директор Володарськ-Волинської районної ЦБС; М. П. Васецька, директор Червоноармійської районної ЦБС; Л. Я. Якименко, директор Лямарської районної ЦБС (нині продовжує працювати у відділі обслуговування ЦРБ); Ф. Д. Маламед, провідний бібліограф Овруцької ЦРБ. Користуються

повагою та авторитетом у своїх колективах: С. О. Переможук, гол. бібліотекар Новоград-Волинської ЦРБ; Т. В. Ковальчук, зав. організаційно-методичним відділом Малинської ЦРБ; О. Д. Покіпенко, пр. методист Радомишльської ЦРБ; Г. М. Медведчук, директор Овруцької ЦРБ; І. Л. Войцехівська, бібліотекар с. Н. Озерани Брусилівського р-ну; Ю. Л. Кушана, бібліотекар с. Скомероза Житомирського р-ну; О. О. Тимошенко, бібліотекар I категорії Брусилівської районної дитячої бібліотеки, в 2005 році нагороджена медаллю та Почесною відзнакою Міністерства культури і мистецтва України, та інші інші організатори бібліотечної справи у регіонах.